

POZNATKOVÁ EKONOMIKA – STRATÉGIA SPOLOČENSKÉHO ROZVOJA A HOSPODÁRSKA POLITIKA¹

IVAN OKÁLI

Ing. Ivan Okáli, DrSc. Ekonomický ústav SAV,
tel. 02/52495453, klp.119, e-mail: ivan.okali@savba.sk

Abstrakt

Príspevok charakterizuje hlavné súvislosti medzi vytváraním poznatkovej ekonomiky, hospodárskou politikou a stratégiou spoločenského rozvoja. Doterajší vývoj slovenského hospodárstva poukazuje na to, že jeho kvalitatívne zmeny tvoriace obsah formovania poznatkovej ekonomiky sa dajú presadiť len na základe programového prístupu spojeného s vypracovaním a uskutočňovaním stratégie sociálno-ekonomického rozvoja. Využívanie stratégie ako programu rozvoja neprotirečí princípom fungovania trhovej ekonomiky, ale naopak, z nich vyrastá. Trhovej ekonomike dáva informácie potrebné na jej efektívne fungovanie v čase. V závere sa charakterizuje centrálna – syntetizujúca funkcia problematiky poznatkovej ekonomiky pre rozpracovanie rozvojovej stratégie.

Kľúčové slová: hospodárska politika, stratégia rozvoja, poznatková ekonomika

Hlavné súvislosti medzi trojicou pojmov uvedených v nadpise príspevku možno vyjadriť v týchto pracovných hypotézach.

Poznatková ekonomika je produkčný systém, v ktorom najvýznamnejším zdrojom tvorby a rozmnožovania hmotných statkov a služieb sú poznatky chápané ako súhrn vedomostí a zručností bezprostredne používaných pracovníkmi aj spredmetnených v technológiách. Vytváranie poznatkovej ekonomiky je dlhodobý proces. Doterajšie výsledky vytvárania poznatkovej ekonomiky na Slovensku nie sú uspokojivé.¹ Fungovanie podnikovej sféry v značnej miere reprodukuje situáciu nedostatočného záujmu o aktivity spojené s poznatkovou ekonomikou a doterajšia hospodárska politika zmenu tohto trendu účinne nepodporila. Domnievam sa, že obrat sa tu dá dosiahnuť len za pomoci programového prístupu, ktorého nástrojom je stratégia sociálno-ekonomického rozvoja.

Všeobecne sa uznáva, že hospodárska politika vytvára inštitucionálny rámec (skladajúci sa z pravidiel a organizačných inštitútov zabezpečujúcich ich uplatňovanie) ovplyvňujúci aktivity samostatne pôsobiacich subjektov tak, aby sa ich prostredníctvom realizovali viacúrovňové ciele hospodárskej politiky: od – na najvšeobecnejšej úrovni – dosahovania verejného blahobytu cez – na národohospodárskej úrovni – hospodársky rast a makroekonomickú stabilitu až po čiastkové ciele vytýčené pre významné sektory ekonomiky, resp. niektoré aspekty jej fungovania (dopravná, environmentálna politika a pod.). Povaha a štruktúra cieľov rozvojovej stratégie sa v podstate zhoduje s cieľmi hospodárskej politiky. Nakoľko sa však stratégia formuluje vždy pre isté obdobie, tak sa v nej obsiahnuté hospodársko-politické ciele môžu a musia vyjadriť v podobe úloh na príslušné – v stratégii programované obdobie. Vďaka tomu stratégie sociálno-ekonomického rozvoja dávajú hospodárskej politike časovú dimenziu, umožňujú teda hospodárskej politike jej ciele kvantifikovať pre zvolené časové obdobie a v súlade s tým vypracovať aj konkrétnejšie obrysy hospodársko-politického inštrumentária.

Zaradenie úloh vytvárania poznatkovej ekonomiky do centra rozvojovej stratégie treba chápať aj ako usmernenie hospodárskej politiky na také predpoklady lepšieho uspokojovania potrieb (zvyšovania verejného blahobytu), ktoré sú spojené so zvyšovaním kvality hospodár-

¹ V inovačných aktivitách sa v rámci EÚ SR zaraďuje medzi krajiny „strácajúce pôdu pod nohami“ [1].

skeho života, kvality života a kvality jednotlivých makropolitík (najmä kvality rozpočtovej a kohéznej politiky), ktoré aj po pripravovanom vstupe Slovenska do Európskej menovej únie zostanú v kompetencii jeho vlády.

Niektoré z uvedených hypotéz vyjadrujúcich súvislosti medzi vytváraním poznatkovej ekonomiky, stratégiou sociálno-ekonomického rozvoja a hospodárskou politikou si vyžadujú vysvetlenie, resp. argumenty.

Odôvodniť treba už, resp. v prvom rade tézu, že vypracovanie rozvojovej stratégie je nepostrádateľným nástrojom účinnej hospodárskej politiky vôbec a teda aj hospodárskej politiky napomáhajúcej vytvoreniu poznatkovej ekonomiky. Námietky voči uvažovanej téze vychádzajú z predpokladu, že úlohou hospodárskej politiky je za každých okolností a teda aj na všetkých vývojových stupňoch trhovej ekonomiky vytvárať také pravidlá jej fungovania, v ktorých sa nielen dosahovanie rovnováhy medzi ponukou a dopytom, ale aj prechody k vyšším štádiám ekonomiky budú uskutočňovať len na báze voľnej, ničím a nikým neovplyvňovanej súťaže medzi trhovými subjektmi. Ide o predstavu, ktorú A. Marshall opísal na príklade sezónneho vývoja trhovej ceny zeleného hrášku, ktorý netreba nijako programovať.

Celá ekonomika je ovšem oveľa zložitejší systém než vzťahy spojené s produkciou a výmenou hociktorej komodity, ba dokonca ešte zložitejší systém než sú všetky dovedna vzaté trhové vzťahy a v nich pôsobiaca cenová koordinácia. Zreteľne sa to prejavuje vo vývoji ekonomiky už preto, že ceny vyjadrujú konkrétne, v určitom čase dané podmienky výroby a výmeny. Poznanie budúcich stavov trhového mechanizmu a jeho do cien premietnutého fungovania si preto vyžaduje získať informácie o takých podmienkach hospodárskych aktivít, resp. o takých procesoch, ktoré sa formujú v značnej miere, ba niekedy celkom nezávisle od aktuálnej cenovej úrovne. Zo skupiny takých informácií potrebných na pochopenie fungovania celého národného hospodárstva (a v konečnom dôsledku aj výsledkov jeho cenovej koordinácie) považoval W. Eucken „ľudské potreby, dary a podmienky prírody, pracovné sily, zásoby tovarov z predchádzajúcej výroby, ďalej technické poznanie a napokon právny a sociálny poriadok, ktorý môže konanie ekonomických subjektov usmerniť a vymedziť“. K tomu ešte dodáva, že značnú časť informácií o uvedených predpokladoch fungovania a vývoja národného hospodárstva poskytujú nielen ekonomické pramene, „ale aj iné vedné odbory ako napríklad sociológia, alebo historiografia“[2].

Podnikatelia a najmä veľké firmy, venujúce veľkú pozornosť stratégii svojho stredno- a dlhodobého rozvoja, si potrebu informácií o faktoroch, ktoré budú utvárať budúce podoby ich trhov dobre uvedomujú a usilujú sa ju saturovať aj vlastnými silami. Veľká časť pre ne potrebných informácií sa ovšem dá získať len ako zistenia z komplexnej analýzy budúcnosti celého sociálno-ekonomického systému, teda len na základe vypracovania celkovej vízie a stratégie sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti.

Z predchádzajúcich téz a ich stručného odôvodnenia vyplýva niekoľko záverov.

Funkciou stratégie je poskytnutie informácii, ktoré sú užitočné na vypracovanie programov budúcej činnosti všetkých subjektov zaangažovaných do rozvoja národného hospodárstva. Dôležité sú predovšetkým pre podnikateľov, resp. pre firmy plánujúce svoju budúcnosť tým, že im poskytujú informácie o očakávaných vývojových trendoch tých skupín javov, ktoré ovplyvňujú vývoj cien a ďalších parametrov fungovania budúcich trhov. Vypracúvanie a využívanie rozvojovej stratégie teda nielenže nenarúša fungovanie trhu, nestojí proti trhovej koordinácii hospodárskych aktivít, ale naopak, pridáva mu videnie celkových národohospodárskych súvislostí a časovú dimenziu, teda atribúty potrebné na zvyšovanie konkurenčnej schopnosti podnikateľských subjektov. Nedomyšlené a veľmi povrchné chápanie trhu sa preto prejavuje v podozrievaní, že rozvojová stratégia a akákoľvek iná podoba uplatnenia programového prístupu na makroúrovni (napr. vypracúvanie národných programov kohéznej politi-

ky založených na využívaní eurofondov) je iba zamaskovaným a fungovanie trhu ohrozujúcim pokusom a obnovenie centrálného direktívneho plánovania. Nemožno pravda vylúčiť, že k rozvojovým stratégiám sa upínajú nádeje aj zopár tých ľudí, ktorým sa čnie za direktivitou centrálného plánu. Oba spomenuté druhy nepochopenia zmyslu stratégie spoločenského rozvoja sú zjednodušujúcou fikciou nič nemienujúcou na tom, že rozvojová stratégia a s ňou spojená hospodárska politika sú plne v službách vyspelej trhovej ekonomiky.

Bolo už spomenuté, že mnohé informácie o podmienkach budúceho fungovania trhu, resp. o podobe a sile faktorov, ktoré budú v rôznych časových horizontoch pôsobiť na parametre trhovej koordinácie, môžu sa získať len ako výsledky – externality komplexnej analýzy. Vyvstáva tu otázka, čo rozumieť pod komplexnosťou rozvojovej stratégie, ktorá má očakávané informácie poskytovať. Na prvom stupni uvažovania je zjavné, že v komplexnom pohľade na programovaný vývoj sociálno-ekonomického systému nemôže chýbať niekoľko takých skupín javov a procesov, ktoré koncom prvej polovice 20. storočia nejstvovali a preto ich napríklad Eucken v nami citovanom postrehu neuvádza. Mám tu na mysli najmä zmeny v trendoch demografického vývoja (starnutie obyvateľstva a intenzívne migračné procesy), globalizačné procesy, proces európskej integrácie, zásadné zmeny v štruktúre tvorby kapitálu (ľudský kapitál) a kvalite hospodárskeho rastu, formovanie novej – na poznatkoch založenej ekonomiky, posilnenie interdependencie sociálneho a ekonomického vývoja.

V uplatnení kritéria komplexnosti vo vypracúvaní rozvojovej stratégie však, podľa mojej mienky, netreba vidieť len potrebu všimnúť si všetky súčasné v časovom horizonte stratégie sa nachádzajúce skupiny sociálno-ekonomických daností, ale tiež, ba predovšetkým zisťovanie a hodnotenie ich vzájomných súvislostí² a najmä poznávanie ich väzby na hlavnú os programovaného vývoja, ktorou je vytváranie poznatkovej ekonomiky, resp. na poznatkoch založeného sociálno-ekonomického systému. V súlade s touto požiadavkou sa s poznatkovou ekonomikou v rozvojovej stratégii nemožno zaoberať len ako s jej jednou parciálnou témou. Pozornosť jej bude treba venovať vo všetkých častiach, resp. problémových okruhoch stratégie, teda v témach venovaných globalizačným a integračným procesom, otázkam sociálneho rozvoja, problematike hospodárskeho rastu, štruktúrnych pohybov hospodárskej politiky a inštitucionálneho rámca regionálneho rozvoja, ale prirodzene najmä otázkam, ktoré cestu k znalostnej ekonomike priamo naplňajú, teda vzdelávacej sústave, vede a výskumu, inovačnému systému.

Uvažované pojetie komplexného prístupu k vypracovaniu stratégie sociálno-ekonomického rozvoja má rad implikácií tak pokiaľ ide o širokú spoluprácu všetkých subjektov rôznym spôsobom zapájaných do fungovania ekonomiky, ako aj z hľadiska jej temporálnej realizácie.

¹ „Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV- 51 – 037405“.

² Sociálno-ekonomická stratégia musí byť komplexná v tom zmysle, že zahŕňa podľa možnosti všetky podstatné tendencie, zmeny a súvislosti vyplývajúce z dynamiky rozšírenej reprodukcie. Medzi hlavné vecné problémy nesporne patrí problém základných faktorov ekonomického rastu... Každý... z faktorov je relatívne samostatný, vyžaduje preto samostatnú analýzu, skúmanie a prognózovanie. (Toto je obsahom tzv. účelových prognóz...) Na druhej strane však väčšina týchto faktorov sa navzájom podmieňuje a ovplyvňuje a preto sa musia skúmať tiež súhrnne. (Syntéza tzv. účelových prognóz sa nemôže chápať ako súčet jednotlivých prognóz, či ich prvkov.)“ [3].

Literatúra

- [1] European innovation Scoreboard. European Commission, 2005.
- [2] Walter Eucken: Grundsätze der Wirtschaftspolitik, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1990, s. 377 – 378.
- [3] Pavol Vincúr – Elena Fifeková: Stratégia sociálno-ekonomického rozvoja, SPRINT, Bratislava, december, 2004.